

УДК 327(437.6)+329.1/9:355.01(470)»20»
DOI: 10.24144/2078-1431.2024.1(32).145–161

*Григорій Месежніков,
соціолог, політолог,
президент Інституту суспільних проблем
(м. Братислава, Словацька Республіка)*

ЧИННИКИ БЕЗПЕКИ СЛОВАЧЧИНИ З ТОЧКИ ЗОРУ ЇЇ ГРОМАДЯН: ІСТОРИЧНИЙ І СУЧАСНИЙ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано вплив факторів історичного, політичного, економічного та соціокультурного характеру на погляди суспільства Словаччини щодо безпекової та оборонної сфер держави. Важливу роль у цьому контексті відіграє агресія Росії проти України.

Ключові слова: *Словаччина, безпека, громадяни, зовнішня політика, російська агресія проти України, політичні партії.*

The article analyzes the influence of historical, political, economic, and social-cultural factors on the views of Slovak society on the security and defense spheres of the state. An important role in this context is played by Russia's aggression against Ukraine.

Keywords: *Slovakia, security, citizens, foreign policy, Russian aggression against Ukraine, political parties.*

Вступ. Системні суспільні зміни, які відбулися у Словаччині у листопаді 1989 року, мали кілька аспектів. Окрім змін політичного режиму, які полягали у запровадженні плюралістичної політичної системи та демократичного способу управління, а також економічних реформ, що привели до створення сучасної ринкової економіки, відбулися значущі зміни у зовнішній політиці країни, важливість якої особливо зросла після утворення Словацької Республіки як самостійної держави.

Прагнення нової центральноєвропейської держави приєднатися до інтеграційних процесів та укладення стійких ціннісно обумовлених партнерств з демократичними країнами в Європі та широкому євроатлантичному просторі передбачало радикальний поворот у зовнішній, безпековій та оборонній сферах держави.

Остаточним результатом впровадження змін у всіх зазначених напрямках стало досягнення повноправного членства в Європейському Союзі (ЄС) та Північноатлантичному альянсі (НАТО) у 2004 році.

Шлях політичних та соціально-економічних реформ у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції супроводжувався постійною рефлексією населення країни щодо різних аспектів зазначеного розвитку.

Тридцять років досліджень громадської думки у емпірично-вимірковальному контексті, проведених різними учасниками, включаючи дер-

жавні установи, академічні заклади та незалежні дослідницькі організації, дозволяють зробити певні висновки [1].

Формування поглядів людей на суспільний розвиток, включаючи питання зовнішньої політики, безпеки та оборони держави, піддаються впливу кількох факторів політичного, економічного та соціокультурного характеру.

На індивідуальному рівні до них належить життєва ситуація окремої особи, її соціальний статус, особистий досвід у суспільних взаємодіях, спадкові або сприйняті з минулого шаблони політичної поведінки.

На рівні суспільства це публічні позиції широкого спектру акторів. На внутрішньому рівні до них належать представники державних інституцій (уряд, різні владні установи, парламент, глава держави), політичні діячі (партії та їхні провідні представники), ЗМІ, впливові особистості. Зовнішніми акторами, чії дії та позиції можуть впливати на погляди громадян Словаччини щодо питань зовнішньої безпеки та оборони протягом останніх 30 років, були іноземні держави та їхні лідери, представники міжнародних організацій, членами яких є Словацька Республіка (НАТО, ЄС, ОБСЄ, ООН та інші).

1. Громадська підтримка членства в НАТО в передвступний період

Погляди населення Словаччини на зміни зовнішньої орієнтації країни після 1989 року фіксувалися насамперед в опитуваннях щодо підтримки членства в ЄС і НАТО.

У контексті євроатлантичної інтеграції ЄР інформація про підтримку членства разом із практичною готовністю держави виконувати зобов'язання щодо Альянсу були сигналом того, наскільки сприятливим є внутрішнє суспільно-політичне середовище. Крім того, набуттю повноправного членства в Альянсі передував поступовий процес ратифікації в усіх країнах-членах, і коли політичні еліти союзних держав вирішували погодитися на вступ нового члена, ступінь прийняття населенням цього важливого кроку ставав додатковим аргументом на користь позиції підтримки.

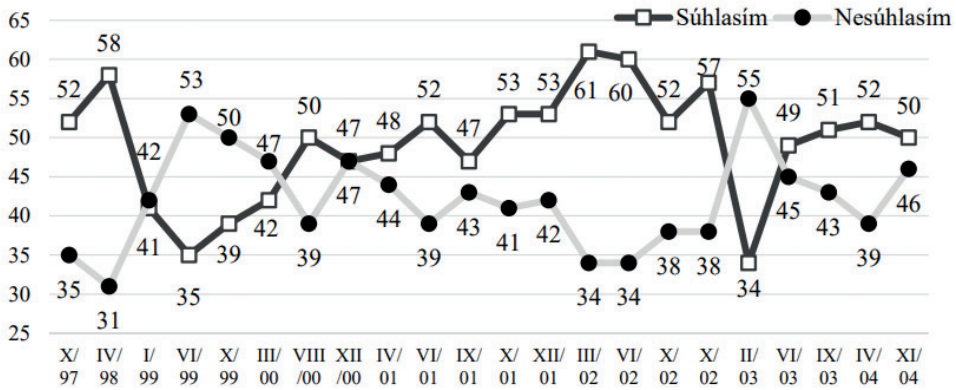
У середині 1990-х рр. в умовах гострого внутрішньополітичного протистояння та зовнішньополітичної поляризації довіра громадян Словаччини до НАТО коливалася в межах 42-45% і була нижчою, ніж довіра до Європейського Союзу.

Військовий конфлікт у Югославії навколо Косова в 1999 році, до якого були залучені країни-члени НАТО, негативно вплинув на рівень підтримки членства в Альянсі. Тоді представники двох словацьких партій – HZDS і SNS, які після парламентських виборів 1998 р. перейшли в опозицію, розгорнули потужну пропагандистсько-політичну кампанію, спрямовану проти діяльності НАТО, використовуючи націоналістичну, ксенофобську, антиамериканську та антизахідну риторіку.

Отже, приблизно третина населення того часу підтримувала нейтралітет як відповідний варіант зовнішньої політики та безпеки: згідно з опитуванням агентства «Фокус» у 1995 році, 33% респондентів були схильні до нейтрального статусу держави, у 1997 р. частка таких респондентів становила 36%, у 1998 р. – 32%, у 1999 р. та березні 2000 р. – стільки ж.

На протигагу опозиції, різноманітні інформаційні та комунікаційні заходи державних інституцій, насамперед Міністерства закордонних справ (МЗС) та Міністерства оборони (МО), неприбуткових організацій та ЗМІ, сприяли позитивній динаміці підтримки суспільством членства в Альянсі. Успішне виконання Плану дій щодо членства (МАР) Міністерством оборони у період з 1999 по 2002 рік супроводжувалося зростанням підтримки членства в НАТО, яка досягла найвищих значень наприкінці 2002 року і становила 61% з боку населення (рис.1.).

У зв'язку зі вторгненням США та їх союзників та інших країн до Іраку на початку 2003 року в громадській думці проявився схожий феномен, як під час конфлікту в Югославії, що спричинив зниження підтримки членства в Альянсі до 34%. Протягом наступного періоду вона поступово зростала, і на момент отримання повного членства в НАТО в квітні 2004 року сягнула 52%.

Zdroj: Zdroj: IVO, октóбер 1997 – август 2000, september 2003 a november 2004; Mediálne informačné centrum, december 2000; Národné osvetové centrum, apríl, jún, október a december 2001, marec, jún, október 2002, apríl 2004; FOCUS, октóбер 2002 a jún 2003; IRI/IVO/FOCUS 2003.

Рис.1. Динаміка суспільної підтримки вступу Словаччини до НАТО

Джерело сформовано автором на основі проведених досліджень: Інститутом суспільних проблем (1997 р., 2000 р., 2003 р., 2004 р.); Медіа-інформаційним центром (2000 р.); Національним просвітницьким центром (2001 р., 2002 р., 2004 р.); Фокус (2002 р., 2003 р.); Міжнародним республіканським інститутом/ Інститутом суспільних проблем /Фокус (2003 р.).

Громадська підтримка членства після вступу СР до НАТО

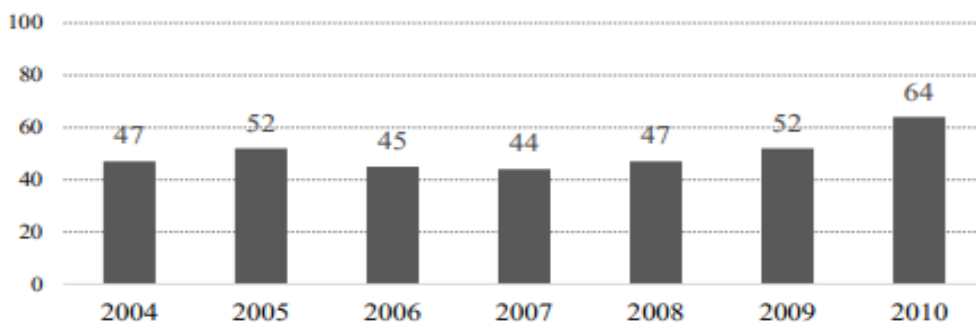
Після отримання повного членства в НАТО в 2004 році розпочався період адаптації політичних еліт, усього сектору безпеки і оборони, зовнішньополітичної спільноти та населення до нового союзницького статусу країни. Питання підтримки безпекової та оборонної політики держави громадськістю стали політично більш значущими, як і сприйняття конкретних рішень і кроків у цьому напрямі. Питання підтримки членства у Альянсі втратило політичну актуальність, яку воно мало протягом пе-

редвступного періоду. Проте погляди на важливість і необхідність НАТО залишилися важливим показником ставлення громадськості до ключового аспекту оборонної політики держави.

За даними опитування, яке проводилося впродовж кількох років у рамках міжнародного проєкту «GMF Transatlantické trendy», позитивне сприйняття НАТО словацькими громадянами як необхідної установи для існування безпеки значно зросло після вступу Словаччини до Альянсу, але в 2006 році знову знизилася і фактично залишалася на тому ж рівні аж до 2008 року. Пізніше, у 2009 та 2010 роках, показники знову зросли, а у 2010 році досягли навіть 64% (рис. 2).

Зниження позитивного сприйняття НАТО в 2006-2008 роках могло бути пов'язано з приходом до влади коаліції Smer-SD – HZDS – SNS, в якій одна партія (SNS) була відома своїм неприйняттям ідеї вступу СР до НАТО, інша (HZDS) внаслідок свого авторитарного правління (разом з першою партією) спричинила інтеграційний провал Словацької Республіки, а третя (Smer-SD) не поводитися як сила, що намагатиметься зміцнити трансатлантичний вимір зовнішньої орієнтації Словацької Республіки.

Найбільш позитивне співвідношення у сприйнятті НАТО як необхідного чинника безпеки було зафіксовано в Словаччині протягом досліджуваного періоду (у проєкті Transatlantic Trends) у 2010 році, коли після парламентських виборів уряд створили чотири правоцентристські, проєвропейські і проатлантично орієнтовані політичні організації SDKÚ-DS, SaS, Most-Híd і KDH.

Zdroj: *Transatlantic Trends, 2004 – 2010.*

Рис. 2. Результати опитування щодо необхідності НАТО для забезпечення безпеки в Словаччині, %

Джерело сформовано автором на основі проведених досліджень: Transatlantic Trends, 2004-2010 pp.

Більше половини громадян Словаччини вважають НАТО гарантом безпеки країни, це спостерігалось протягом усього періоду після вступу. У 2014 році в опитуванні Institute for Public Affairs 58% респондентів позитивно відповіли на запитання, чи вважають вони членство в НАТО гаран-

тією безпеки нашої країни [2]. У 2016 році 54% словацьких респондентів відповіли на схоже запитання в опитуванні Globsec Policy Institute [3].

У період з 2017 по 2023 роки Globsec Policy Institute в рамках проекту Globsec Trends досліджувало погляди громадян кількох країн Центральної Європи щодо питань зовнішньої, безпекової та оборонної політики, включаючи ставлення до НАТО. Цей аспект перевірявся через питання про те, як би респонденти проголосували на гіпотетичному референдумі щодо перебування або виходу їх країни з НАТО.

У цьому дослідженні Словаччина опинилась на одному з найнижчих місць у рейтингу в контексті виходу з НАТО. Однак, починаючи з 2017 по 2022 рік відзначався зростаючий тренд підтримки залишення, що свідчило про зміцнення ідентифікації громадян з членським статусом країни. Зокрема, у 2022 році це збільшення ідентифікації може бути пов'язане передусім з військовою інвазією Росії в Україну. Проте у 2023 році спостерігався спад цього відсотка, хоча більшість громадян підтримали б перебування у НАТО на гіпотетичному референдумі (рис. 3.).

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Pol'sko	86	82	92	90	89	95	94
Česko	53	79	80	69	72	87	85
Maďarsko	76	76	83	83	85	80	89
Slovensko	43	50	56	61	63	72	58
Litva	-*	-*	-*	-*	84	88	88
Lotyšsko	-*	-*	-*	-*	72	79	79
Estónsko	-*	-*	-*	-*	70	72	-*
Rumunsko	75	-*	82	83	77	80	89
Bulharsko	56	-*	56	47	54	50	58

Zdroj: GLOBSEC Trends, 2017–2023.

Рис. 3. Голосування щодо перебування країни в НАТО на гіпотетичному референдумі, %

Джерело: сформовано автором на основі проведених досліджень: Globsec Trends, 2004-2010 pp.

Незважаючи на це, тривожною є тенденція зниження підтримки з боку євроатлантичних прагнень держави. Серед основних причин цього були посилені дії відкритих і прихованих противників проатлантичної орієнтації Словаччини з числа опозиційних політиків (Smer-SD, SNS, Republika, ĽSNS, інші націоналістичні антизахідні суб'єкти), непартійно орієнтованих проросійських активістів з метою послаблення курсу оборонно-безпекової політики Словаччини. Тут відігравали роль сумніви у принципах, на яких

базується НАТО та його діяльність, покладання відповідальності на НАТО за напруженість у відносинах з Росією та за війну в Україні.

У 2022-2023 роках російську пропаганду активно було залучено до створення оманливих наративів у співпраці з місцевими прихильниками, які мають вагомий вплив на громадську думку в державі.

Вступ до НАТО покладає на Словаччину й зобов'язання, що впливають з членства. Йдеться про принцип солідарності та взаємної допомоги у разі загрози, а також сприяння спільному формуванню безпечного середовища відповідно до пріоритетів та цілей НАТО. Посилення гарантій безпеки для країни через членство супроводжується зобов'язанням сприяти збільшенню гарантій для союзних країн на основі солідарності та співпраці. Як сприймали це громадяни Словаччини? В кінці 2004 року Інститут суспільних проблем аналізував думки громадян щодо участі Словаччини як членської країни НАТО в можливих військових діях союзників.

Відповіді у вищезгаданому опитуванні свідчать про готовність населення Словаччини підтримати головне союзницьке зобов'язання країни, яке випливає з її членства в НАТО, – допомогти атакованій країні-члену. Рівень цієї підтримки (60%) був порівнянним із загальним рівнем схвалення приєднання (членства) до Альянсу. Проте нижча підтримка була зафіксована для можливих миротворчих операцій у країні, що не є членом. Навіть 53% респондентів висловили несхвалення направлення інженерних або протихімічних підрозділів до країни, що не є членом Альянсу.

У 2008 році під час опитування міністерства оборони 87% респондентів погодилися з твердженням, що обов'язок Словаччини — запобігати конфліктам і сприяти підтриманню миру, 76% респондентів погодилися, що безпека Словаччини не закінчується на її кордонах і що країна повинна не тільки бути споживачем безпеки, але й сприяти їй. З іншого боку, вони недостатньо підтримували безпосередню участь у діяльності, що веде до підвищення безпеки у світі, разом із найближчими союзниками в НАТО [4].

У 2014 році – після російської окупації та незаконної анексії Криму – в опитуванні Інституту суспільних проблем 59% респондентів погодилися з твердженням, що якби Росія напала на будь-яку з країн-членів НАТО, то Словаччина разом з іншими країнами-членами стала б на її захист [2]. Схожі показники було виведено у 2016 році. За результатами проведеного опитування Globsec Policy Institute 54% словацьких респондентів відповіли позитивно на запитання, чи згодні вони з тим, що у разі нападу на будь-яку країну-члена НАТО Словаччина візьме участь разом з іншими країнами-членами в її захисті.

Солідарність у колективному захисті членів Північноатлантичного альянсу досі продовжує існувати. Так, у 2023 році в опитуванні Інституту Globsec Policy 65% словацьких респондентів погодилися з твердженням, що Словаччина має допомогти державі-члену НАТО у разі нападу з боку агресора [5]. Однак опитування також зафіксувало зниження впевненості в оборонній спроможності Альянсу. У 2022 році 62% респондентів були

переконані, що членство в НАТО робить їх країну більш захищеною у разі нападу з боку потенційного агресора. У 2023 році цей показник становив 54%.

2. Довіра громадян до Збройних сил Словаччини, оцінка стану й функціонування армії

Важливим показником ставлення громадян до оборонної політики держави є довіра до армії (збройних сил) як інституту. Протягом тривалого періоду часу словацька армія була – і залишається – однією з найнадійніших національних інституцій у країні. Її надійність, виміряна в опитуваннях громадської думки, проведених різними дослідницькими агентствами, коливалася приблизно від 60% до приблизно 80% (рис. 4.).

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
78,0	74,7	74,0	*	75,0	*	66,0	71,0	63,2	71,0	72,6	77,0	65,7	53,0
МО	FOC.	FOC.		FOC.		FOC.	SÚ SAV	FOC.	ÚSVOS	МО	FOC.	МО	Med.

Рис. 4. Рівень довіри населення до словацької армії у 2010–2023рр.,%

Джерело сформовано автором на основі проведених досліджень: МО – міністерством оборони СР; FOC. – агентством «Фокус»; SÚ SAV – Інститутом соціології Словацької академії наук; ÚSVOS – Офісом уповноваженого уряду СР з питань розвитку громадянського суспільства; Med. – Агентством «Медіан».

Високий рівень довіри до армії серед громадян пов'язаний передусім з її статусом як соціального учасника, що уникає поляризованих соціальних (особливо політичних) конфліктів. Збройні сили СР розглядаються як установа, спрямована на захист мирного життя населення, та забезпечує професійне виконання своїх обов'язків, передбачених законом в інтересах громадян.

Як видно з рис. 4, у 2022–2023 роках відбувся помітний спад рівня довіри до армії, який вимірювався у дослідженнях громадської думки. Причинами цього негативного тренду стала підвищена політизація питань безпеки та оборони в останні роки.

По-перше, після виборів 2020 року питання безпеки стали предметом політичної боротьби у дуже гострій та конфронтаційній формі. По-друге, війна в Україні дала можливість опозиційним політичним силам поставити під сумнів політику уряду в сфері оборони та безпеки, включаючи зобов'язання щодо членства, що згодом могло підірвати довіру до збройних сил, які брали участь у виконанні цих зобов'язань.

По-третє, діяльність російської дезінформаційно-пропагандистської машини та внутрішніх суб'єктів російського впливу, особливо з середовища екстремістських угруповань, була зосереджена на питанні оборони після розв'язування агресії проти України. Їхні оманливі повідомлення прямо спонукали громадян Словаччини вживати кроки, спрямовані на послаблення обороноздатності країни, зниження довіри до армії та провокування спротиву оборонній політиці держави.

У контексті досліджуваної проблематики слід також зазначити, що частиною процесу реформ у галузі оборони в межах вступу країни до трансатлантичного партнерства та співпраці з союзниками в НАТО була професіоналізація армії. Це був важливий перехід від загальної військової повинності, практикованої комуністичним режимом десятиліттями, до військової служби за вибором, існування цього вибору як життєвого покликання.

Рішення про професіоналізацію словацької армії було прийнято ще до вступу країни до НАТО. Крайнім терміном завершення цього процесу став 2006 рік. В опитуванні, проведеному в 2003 році НОК за завданням міністерства оборони Словацької Республіки, рішення про професіоналізацію словацької армії вважали загалом правильним 76% респондентів, лише 17% із загальної кількості опитуваних вважали це рішення загалом неправильним [6].

Після вступу країни до НАТО значна частина населення Словаччини асоціювала факт членства в Альянсі з позитивними змінами у збройних силах. У 2007 році в опитуванні агентства MVK за завданням міністерства оборони Словацької Республіки 44,7% респондентів погодилися з твердженням, що якість словацької армії підвищилася після вступу в НАТО, лише 5,5% учасників дослідження були переконані, що рівень підготовки армії знизився, а 27,6 % опитаних вважали, що якість залишилася такою ж, як і до приєднання до Альянсу [7].

Показником сприйняття важливості завдань і функцій національних збройних сил, а також загального бачення зовнішньої орієнтації держави та її оборонної політики є готовність громадян молодшого віку, особливо чоловіків вступати на військову службу і захищати батьківщину зі зброєю в руках у разі виникнення обставин, які вимагатимуть цього.

На рішення вступити в армію, яка діє за професійною ознакою, може вплинути ряд специфічних факторів професійного та індивідуального характеру: соціальний статус претендента, його особистісні характеристики, інтереси, сімейне походження і традиції. Особлива ситуація в цьому контексті виникає в період реальних загроз безпеці країни, наприклад внаслідок конфлікту близького сусідства або безпосередньо із залученням рідної країни, коли готовність захищати власну державу набуває великого суспільного значення.

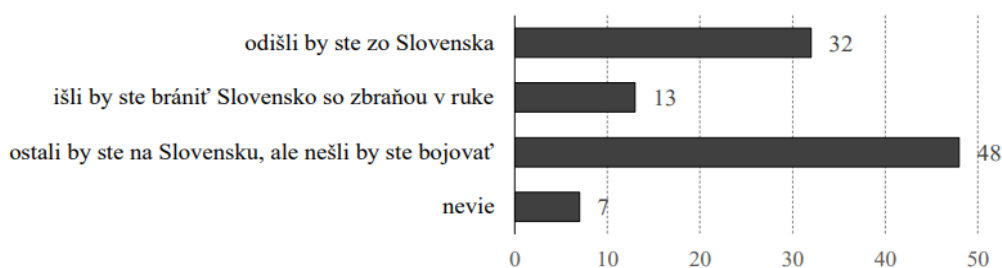
Варто зазначити, що напад Росії на Україну спричинив суспільний дискурс щодо питань відновлення обов'язкової військової служби. Опитування агентства АКО для TV JOJ у липні 2023 року показало, що незначна більшість громадян (51,1%) все ще схильються до нинішньої моделі професійної армії та не підтримують запровадження обов'язкової військової служби.

Водночас опитування, проведене агентством АКО щодо необхідності модернізації армії, засвідчило сильну підтримку цієї ідеї суспільством. У цьому опитуванні 66,7% респондентів висловилися за те, щоб майбутній словацький уряд інвестував у модернізацію словацької армії, тоді як 26,8% респондентів висловили протилежну думку.

У 2017-2018 роках готовність жителів європейських країн воювати за власну державу у разі збройного конфлікту досліджували в рамках міжнародного дослідження European Values Survey (EVS). Словаччина в цьому дослідженні посіла одне з останніх місць, де лише 56,4% респондентів заявили про готовність воювати за батьківщину [8].

Після розв'язування російської агресії проти України Словаччина стала сусідом держави, в якій ведеться повномасштабна війна. Безпекові ризики для регіону Центральної Європи значно зросли, а ймовірність військового нападу на Словаччину перестала бути суто гіпотетичною. У 2022 році відбулося дослідження, яке було реалізовано дослідницькою компанією MNFORCE, комунікаційним агентством Seesame, Інститутом соціології СР та Інститутом досліджень соціальних комунікацій СР. У дослідженні респондентам ставили те саме запитання, що й у згаданому дослідженні у 2017–2018 рр. Виявилось, що готовність воювати за власну державу у Словаччині відтоді (а особливо в контексті розпочатої тотальної війни) значно зменшилася і становила 32,5% респондентів.

У травні 2022 року агентство «Фокус» в опитуванні для ТВ «Маркіза» дослідило думку людей щодо дій у разі військового нападу (рис.5.). Опитування показало, що майже третина респондентів (32%) покинули б Словаччину в разі війни, майже половина (48%) залишилися б у країні, але не пішли б воювати, а 13% пішли б захищати Словаччину зі зброєю в руках.

Зdroj: Agentúra FOCUS pre TV Markíza, máj 2022.

Рис.5. Що б ви зробили в разі військового нападу на Словаччину, %?

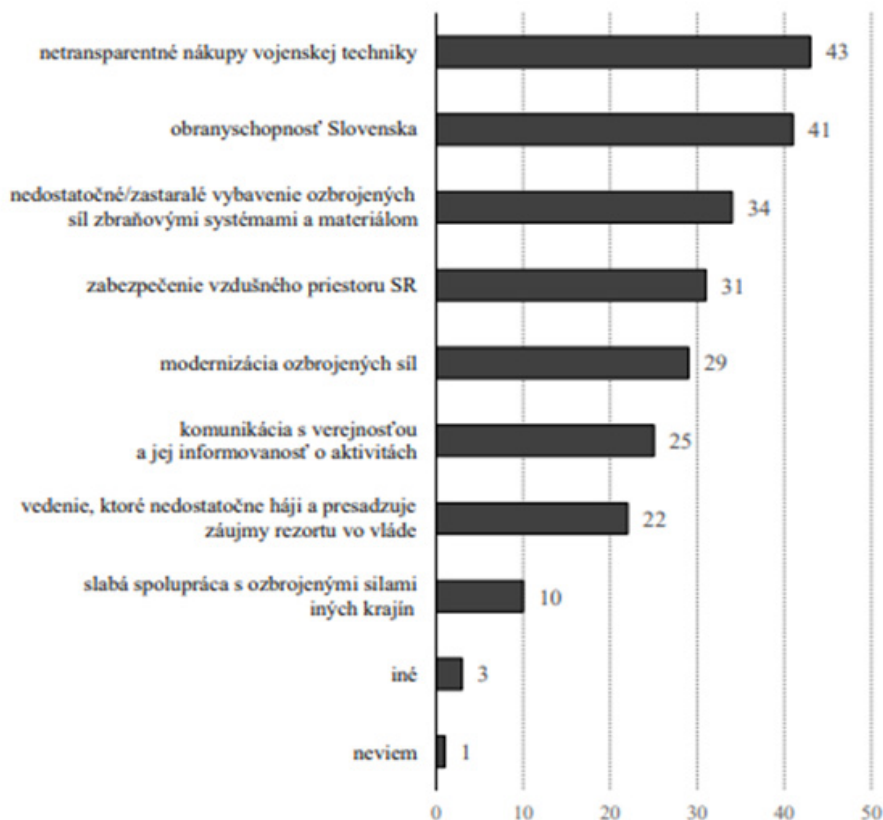
Джерело сформовано автором на основі проведених досліджень агентством «Фокус» 2022 р.

Ставлення до армії формується у громадян також через сприйняття проблем, які, на їхню думку, супроводжують її діяльність.

У липні 2023 року агентство «Медіана» досліджувало думку громадян щодо проблем у сфері оборони. Респонденти через анкетування мали змогу обрати максимум три проблеми, на їхню думку, які існують у сфері оборони СР (рис. 6).

На рис. 6. представлено сприйняття громадянами Словаччини проблем у сфері оборони. До трійки найсерйозніших проблем респонденти віднесли непрозорі закупівлі військової техніки (43%), стан обороноздат-

ності країни (41%) та застаріле оснащення збройних сил системами озброєння та технікою (34%).

Zdroj: Agentúra Median, júl 2023.

Рис. 6. Сприйняття громадянами Словаччини проблем у сфері оборони

Джерело сформовано автором на основі проведених досліджень агентством «Медіана», 2023 р.

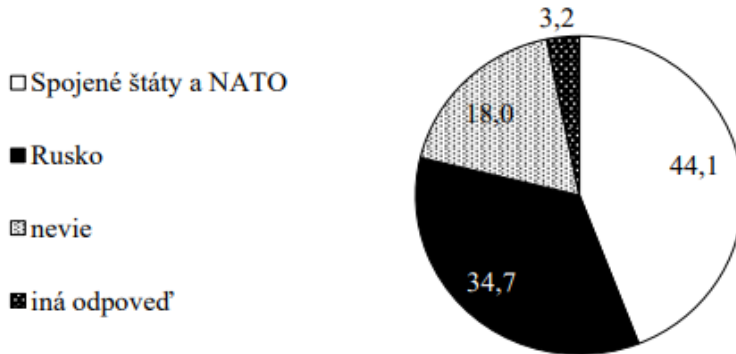
3. Російська агресія проти України: відповідальність акторів, ідеї припинення війни з точки зору громадян СР

У лютому 2022 року Російська Федерація здійснила повномасштабне вторгнення проти України з метою повної окупації території, повалення демократично обраної влади та зміни політичного режиму, ліквідації української незалежності.

Незважаючи на напруженість відносин між РФ та Україною на рубежі 2021-2022 років, а також загальної напруги у відносинах і між західними країнами, Росія протягом тривалого періоду сприймалася значною частиною населення Словаччини як мирна, дружня і навіть союзницька країна.

В опитуванні Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR) у 2019 році Словаччина була єдиною з країн, в якій частка респондентів, які

бажають, щоб їхня країна стала на бік Росії у гіпотетичному конфлікті між Росією та США, була більшою, ніж частка тих, хто хотів би, щоб Словаччина була на боці США. Незадовго до розв'язування російської агресії в опитуванні агентства «Фокус» (рис.7.) у січні 2022 року 44,1% респондентів поклали відповідальність за напругу на російсько-українському кордоні та в Балтії на НАТО і США, тоді як лише 34,7% респондентів вважали Росію відповідальною.

Zdroj: FOCUS pre TV Markíza, január 2022.

Рис.7. Хто винен у зростанні напруги на російсько-українському кордоні та в Прибалтиці, %?

Джерело сформовано автором на основі проведених досліджень агентством «Фокус», 2022 р.

У дослідженні GLOBSEC Trends 2022, проведеному у березні 2022 р., було підтверджено, що Словаччина належить до країн Центральної та Східної Європи, жителі яких найбільш схильні сприйняти проросійську інтерпретацію того, що відповідальність за війну лежить на Заході, який спровокував Росію разом з Україною, яка гнобила російськомовних жителів. Лише 51% словацьких респондентів, що значно менше, ніж у Польщі, Чехії та Литві, поклали відповідальність на Росію. Менша, ніж у Словаччині, частка таких відповідей зафіксована лише в Болгарії та Угорщині.

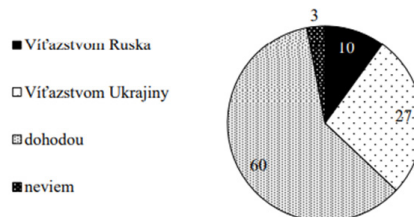
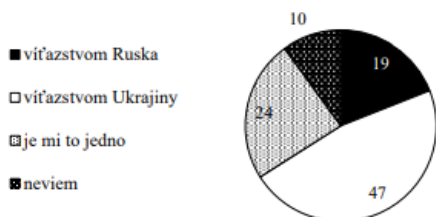
Погляди жителів на те, чим має закінчитися війна, також були відзначені нереалістичними уявленнями. У вересні 2022 року в дослідженні агентства «Фокус» для Globsec Policy Institute респонденти висловили свою думку щодо двох можливих сценаріїв закінчення війни [9].

У першому сценарії респонденти коментували остаточну перемогу однієї зі сторін конфлікту: Росію підтримало 19% опитаних, Україну – 47%, а 10% опитаних громадян не змогли відповісти (рис.8.). У другому сценарії, поряд з перемогою однієї зі сторін, згадувалась і можливість домовленості між ворогуючими сторонами, яку підтримало 60% опитуваного населення.

Сценарій I

Сценарій II

Graf 14. Ako by ste chceli aby sa vojna na Ukrajine skončila? (v %)

Zdroj: GLOBSEC a FOCUS, september 2022.

Рис.8. Як би Ви хотіли, щоб закінчилася війна в Україні, %?

Джерело сформовано автором на основі проведених досліджень агентством «Фокус», 2022 р.

У другому сценарії, поряд з перемогою однієї зі сторін, згадувалась і можливість домовленості між ворогуючими сторонами, яку підтримало 60% опитуваного населення.

У контексті військової допомоги Україні для відсічі російській агресії думки населення Словаччини принципово розійшлися з позицією та політикою словацького уряду. У той час як уряд, окрім політичної, дипломатичної та гуманітарної допомоги, також забезпечив Україну необхідними боєприпасами та системами озброєння, більша частина громадян демонструвала прохолодний підхід у підтримці України та українців. Словаччина у регіоні Центральної Європи була однією з країн, жителі якої найбільш скептично ставилися до допомоги країні, яка бореться проти жорстокого російського агресора.

Спротив значної частини громадськості був посилений діяльністю опозиційних політиків. Вони стверджували, що постачання словацької зброї в Україну послаблює боєздатність збройних сил СР, затягує війну і, отже, спричиняє непотрібні людські втрати. Свої симпатії до Росії і фактичну толерантність до агресивної політики російської держави вони маскували туманними заявами про необхідність укладення миру, про можливість досягнення угоди, яка не означала б мир, а винагороду для агресора у вигляді новонабутих (окупованих та анексованих територій).

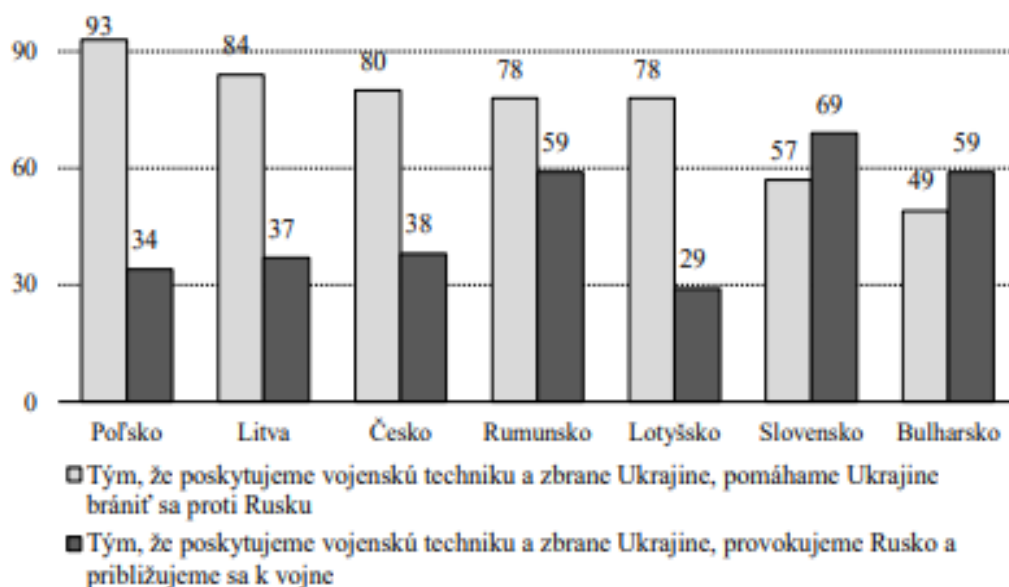
Соціологічні опитування, проведені у 2022–2023 роках, показали, що жителі Словацької Республіки виступають як проти військової допомоги Україні, так і проти постачання конкретних видів озброєння зі Словаччини.

У квітні 2022 року, після того, як уряд Едуарда Хегера вирішив, що Словаччина передасть Україні зенітний комплекс С-300, 47,2% респондентів опитування агентства Polis для Zoznam.sk назвали цей крок неправильним.

У березні 2023 року в опитуванні IPSOS для Denník N 26% респондентів погодилися з рішенням уряду відправити словацькі винищувачі

МіГ-29 в Україну, тоді як до 60% респондентів не підтримали цю ініціативу. До того ж 60% респондентів цього опитування погодилися з твердженням, що постачання зброї в Україну є фактором продовження війни.

У травні 2023 року в опитуванні Globsec Policy Institute (рис.9.) за відповідями респондентів на запитання про військову допомогу Україні Словаччина була на передостанньому місці серед семи держав Центральної Європи за схваленням такої допомоги (57%) та на першому місці (69%) з точки зору побоювань, що ця допомога спровокує Росію і наблизить війну.

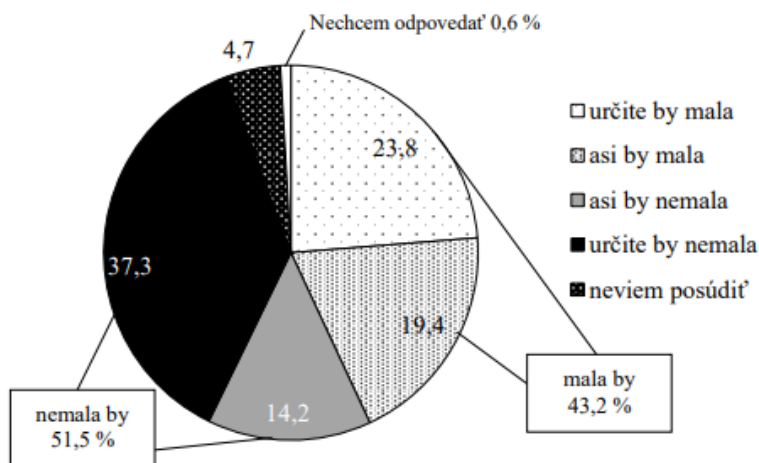
Zdroj: Globsec Policy Institute, máj 2023.

Рис. 9. Думки щодо поставок військової техніки та озброєння в Україну, %

Джерело сформовано автором на основі проведених досліджень Globsec Policy Institute 2023 р.

У липні 2023 року в опитуванні, проведеному агентством АКО для TV JOJ, 51,5% респондентів відповіли негативно на запитання, чи повинен наступний уряд продовжувати військову допомогу Україні. 43,2% респондентів відповіли позитивно, 4,7% не змогли відповісти на запитання (рис. 10).

Згадані опитування IPSOS, Globsec Policy Institute та АКО, проведені у 2023 році, показують, що навіть більше ніж через рік після російського вторгнення принципів змін у ставленні громадян Словаччини щодо військової допомоги Україні не відбулося.

Zdroj: Agentúra AKO pre TV JOJ, júl 2023.

Рис. 10. Чи повинен уряд продовжувати військову допомогу Україні, %?

Джерело сформовано автором на основі проведених досліджень агентством «АКО», 2023 р.

Висновки. Сприйняття питання оборони та безпеки громадянами Словацької Республіки під час переходу від авторитаризму до демократії та участі країни в інтеграційних та союзницьких проектах разом із демократичними державами Заходу відзначалося розбіжністю та двозначністю поглядів. Переважна підтримка загальних змін зовнішньополітичної та оборонно-безпекової орієнтації країни привела до згоди щодо вступу Словаччини в НАТО. При цьому цей процес супроводжувався нерозумінням з боку населення важливості безпосередньої участі СР як країни-члена Альянсу в спільних зусиллях союзників, спрямованих на зміцнення безпеки в Європі та світі.

Проявами слабого розуміння ширшого контексту оборонно-безпекових партнерств, створених у євроатлантичному регіоні, стала менша суспільна підтримка участі Словацької Республіки у можливих військових діях НАТО (включаючи миротворчі місії до інших країн), несхвалення розміщення збройних сил союзних держав на території держави або відмова у постачанні зброї Україні, яка бореться з російською агресією.

Підживленню ілюзій та стереотипів, які стосувалися питань безпеки та оборони, сприяли представники окремих політичних суб'єктів, які останнім часом своїми настроями та діями фактично руйнували національний консенсус у питаннях зовнішньої та внутрішньої політики, оборонної політики.

Ступінь сприйняття надійності національних збройних сил, фіксований опитуваннями громадської думки на порівняно високому рівні протягом усього тридцятирічного періоду, почав знижуватися в останні два

роки. Тут також проявилася владна та ідеологічно вмотивована політизація, яка ще більше поглибилася діями суб'єктів іноземного авторитарного впливу з числа партійних і позапартійних структур.

Виходячи з оцінки процесу демократичних реформ та інтеграції, який триває понад тридцять років, можна зробити висновок, що глибина та успішність реформаторських кроків та їх сприйняття населенням пов'язані з політичними силами, які ці кроки безпосередньо реалізують.

Словацька Республіка вступає в наступне десятиліття свого існування як незалежна держава в умовах постійної боротьби за державницький характер і збереження західного вектору у своїй зовнішній орієнтації. На тлі цього внутрішнього матчу відбуваються значні зміни у зовнішньому середовищі безпеки, в ситуації триваючої агресії авторитарної ядерної держави проти сусідньої демократичної країни.

Останніми роками антисистемні політичні сили та їхні союзники зміцнили свої позиції у Словаччині. Вони не приховують намірів домогтися не лише ревізії діяльності державних інституцій, у тому числі правоохоронних органів, а й зміни безпеково-оборонної спрямованості, що суперечить поточному національному прозахідному консенсусу. Чи буде цей їхній намір реалізований частково чи повністю, чи вони повністю зазнають поразки, залежить від сили їхніх опонентів з числа продемократичних прозахідних сил. Для зміцнення можливого успіху демократів та їхніх союзників у політичному протистоянні з антисистемними силами (якщо такий успіх буде нарешті зафіксований) необхідна буде не лише їхня стійка позиція в системі владних інститутів держави. Будуть також необхідні зміни у сприйнятті громадськістю питань оборони та безпеки. Це одне з пріоритетних завдань і викликів для словацьких прозахідних демократів у найближчий період.

REFERENCES

1. Grigorij Mesežnikov. Bezpečnosť a obrana Slovenskej republiky optikou verejnej mienky 1993-2023. Retrieved from: https://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Bezpecnost_a_obrana_optikou_verejnej_mienky.pdf [in Slovak].
2. Slovensko v polovici roka 2014 in: IVO Barometer, 2/2014. Velšic, Marián: Zmena režimu na Slovensku v perspektíve verejnej mienky. Doktorandská dizertačná práca. Filozofická fakulta Univerzity Komenského. Katedra politológie, Bratislava 2000[in Slovak].
3. Central Europe under the fire of propaganda: Public opinion poll analysis in the Czech Republic, Hungary and Slovakia. Globsec Policy Institute, September 2016 [in English].
4. Čukan, Karol: Názor verejnosti na pôsobenie našich vojakov v zahraničných vojenských misiách in: Ročenka ministerstva obrany Slovenskej republiky 2008. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Bratislava 2009 [in Slovak].
5. Globsec Trends 2017. Mixed Messages and Signs of Hope from Central & Eastern Europe. Globsec Policy Institute, 2017 [in English].

6. Čukan, Karol: Postoj slovenskej verejnosti k Ozbrojeným silám SR a k profesionalizácii in: Ročenka Ministerstva obrany Slovenskej republiky 2003. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Bratislava 2004b [in Slovak].
7. Čukan, Karol: Verejná mienka a členstvo SR v NATO in: Ročenka Ministerstva obrany Slovenskej republiky 2007. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Bratislava 2008 [in Slovak].
8. Iba tretina Slovákov by bola ochotná bojovať za svoju krajinu. 13. 4. 2022. Retrieved from: https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=10296 [in Slovak].
9. Hajdu, Dominika – Slosiarik, Martin: Nový prieskum: Obyvatelia Slovenska chcú vo vojne častejšie výhru Ukrajiny, nie Ruska. Štvrtine je to jedno. Tlačová správa organizácie GLOBSEC, 4. 10. 2022. Retrieved from: <https://www.globsec.org/whatwedo/press-releases/novy-prieskum-obyvatelia-slovenska-chcu-vo-vojne-castejsie-vyhruukrajiny> [in Slovak].
10. Mesežnikov, Grigorij: Slovensko a ruská agresia proti Ukrajine: vnútropolitický kontext in: Mesežnikov, Grigorij – Bútorová, Zora: Vojna Ruska proti Ukrajine: Pohľad zo Slovenska. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2022 [in Slovak].
11. Verejnosť podporuje reakciu štátu na vojnu na Ukrajine in: Ako sa máte, Slovensko? Retrieved from: <https://www.akosamateslovensko.sk/verejnost-podporujereakciu-statu-na-vojnu-na-ukrajine/> [in Slovak].
12. Vojna na Ukrajine posunula Slovákov geopoliticky na Západ. Dve tretiny respondentov pokladajú Rusko za nebezpečnú krajinu. Tlačová správa. Sociologický ústav SAV, Bratislava 2022. Retrieved from: http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/3260_attach_TS_geopolitika_april2022.pdf [in Slovak].
13. Bútorová, Zora: Ruská agresia proti Ukrajine očami slovenskej verejnosti in: Mesežnikov, Grigorij – Bútorová, Zora: Vojna Ruska proti Ukrajine: Pohľad zo Slovenska. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2022 [in Slovak].
14. Bútorová, Zora: Verejná mienka in: Bútor, Martin – Ivantyšyn, Michal (ed.): Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998 [in Slovak].
15. Bútorová, Zora: Verejná mienka na Slovensku v roku 1995 in: Bútor, Martin – Hunčík, Péter (ed.): Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Nadácia Šándora Máraiho, Bratislava 1996 [in Slovak].
16. Bútorová, Zora – Gyárfášová, Oľga: Verejná mienka in: Kollár, Miroslav – Mesežnikov, Grigorij – Bútor, Martin (ed.): Slovensko 2008. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2009 [in Slovak].
17. Bútorová, Zora – Gyárfášová, Oľga – Veľšic, Marián: Verejná mienka in: Mesežnikov [in Slovak].
18. Grigorij – Ivantyšyn, Michal (ed.): Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999 [in Slovak].
19. Bútorová, Zora – Gyárfášová, Oľga – Veľšic, Marián: Verejná mienka in: Kollár, Miroslav – Mesežnikov, Grigorij (ed.): Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000 [in Slovak].
20. Kompletné znenie: Programové vyhlásenie vlády 2023. Omediach.com, 13. 11. 2023. Retrieved from: <https://www.omediach.com/tlacove-spravy/25665-kompletne-znenieprogramove-vyhlasenie-vlady-2023> [in Slovak].

21. Velšic, Marián: Zmena režimu na Slovensku v perspektíve verejnej mienky. Doktorandská dizertačná práca. Filozofická fakulta Univerzity Komenského. Katedra politológie, Bratislava 2000 [in Slovak].
22. Hutko, Dominik: Klamstvá, strašenie aj reálne obavy. Slováci vo veľkom odopierajú vojenskú službu. Pravda, 14. 2. 2023. Retrieved from: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/657055-vyhlasenie-o-odopreti-vykonu-mimoriadnej-sluzby-podalo-vyse40-tisic-obcanov/> [in Slovak].
23. Čukan, Karol: Armáda vo svetle verejnej mienky. Ministerstvo obrany SR, 2006b. Retrieved from: <https://www.mosr.sk/armada-vo-svetle-verejnej-mienky/> [in Slovak].
24. Čukan, Karol: Názor slovenskej verejnosti na armádu a jej angažovanosť v zahraničných vojenských misiách (z výskumov verejnej mienky) in: Slovenská politologická revue. Číslo 4, ročník IX., 2009 [in Slovak].
25. Denisson, Susi: Give the people what they want: popular demand for a strong European foreign policy. ECFR, September 2019 [in English].
26. Klobucký, Robert: Patríme na Západ alebo k Rusku? Ako názory na naše geopolitické zaradenie rozdeľujú Slovensko in: Denník N, 11. 8. 2022. Retrieved from: <https://dennikn.sk/2965669/patrimo-na-zapad-alebo-k-rusku-ako-nazory-na-nasegeopoliticke-zaradenie-rozdeluju-slovensko/> [in Slovak].